

РОЗДІЛ 5 ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПОРТІ LABOR RELATIONS IN PROFESSIONAL SPORT

Кампі О.Ю.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

У статті досліджені правові аспекти регулювання праці професійних спортсменів в Україні. Проведено узагальнення результатів наукових досліджень, та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання праці професійних спортсменів.

Ключові слова: професійний спорт, професійний спортсмен, трудовий договір (контракт).

В статье исследованы правовые аспекты регулирования труда профессиональных спортсменов в Украине. Проведено обобщение результатов научных исследований, и сформулированы предложения по совершенствованию правового регулирования труда профессиональных спортсменов.

Ключевые слова: профессиональный спорт, профессиональный спортсмен, трудовой договор (контракт).

The article is devoted to legal aspects of labour regulations of professional athletes. The generalization of the scientific investigations results has been done as well as the proposals for improvement of legal regulations of professional athletes labour have been made.

Key words: professional sport, professional athletes, labour agreement (contract).

Постановка проблеми. На сьогодні професійний спорт є одним із напрямів діяльності у спорті. Згідно із ч. 1 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (далі – Закон), професійний спорт – комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний із підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку [1]. Відзнакою професійного спорту є його комерційний характер та, відповідно, основною метою – отримання прибутку. Загальновідомим є той факт, що професійний спорт приносить чималі прибутки, які здобуваються, насамперед, завдяки високому рівню глядацького інтересу, викликаного участю у спортивних заходах найбільш кваліфікованих спортсменів, здатних демонструвати найвищі спортивні досягнення.

Згідно із ч. 2 ст. 38 Закону, діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій [1].

Незважаючи на те, що в Україні загалом сформоване законодавство, яке регулює діяльність у сфері фізичної культури і спорту, однак простежуються недоліки в правовому регулюванні професійного спорту, зокрема регулюванні праці професійних спортсменів. Потрібно підкреслити, що загалом у

Законі міститься лише одна стаття, яка присвячена такому напрямку діяльності у спорті, як професійний спорт.

Стан опрацювання. Проблемам правового регулювання сфери професійного спорту, зокрема і регулювання праці професійних спортсменів, присвячені праці вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: С. Алексєєва, В. Васькевича, А. Полянського, М. Ткалича, О. Шевченко та ін. Водночас важливим є той факт, що на сьогодні відсутня єдність думок науковців із приводу питань регулювання праці спортсменів-професіоналів (зокрема, чи повинна діяльність спортсменів-професіоналів у професійному спорті врегульовуватись на підставі норм цивільного права, або ж на основі норм трудового права).

Метою статті є узагальнення результатів наукових досліджень та формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання праці спортсменів-професіоналів.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи розгляд питання про особливості правового регулювання праці спортсмена-професіонала, необхідно звернутись до ч. 2 ст. 38 Закону, в якій зазначається, що діяльність у професійному спорті спортсменів провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій. Таким чином, умовно можна виділити регулювання діяльності спортсменів у професійному спорті на рівні:

а) окремих законів (наприклад, Закон України «Про фізичну культуру і спорт»);

б) підзаконних нормативно-правових актів (наприклад, Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників «Спортивна діяльність», затверджений наказом Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту від 17 жовтня 2002 р. № 2264);

в) актів вітчизняних та міжнародних спортивних організацій (наприклад, Регламент Федерації футболу України зі статусу і трансферу футболістів від 3 липня 2014 р.)

Питання, пов'язані з регулюванням діяльності професійних спортсменів в Україні, вирішуються переважно на підставі норм трудового законодавства. При цьому варто враховувати, що згідно з ч. 2 ст. 2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору [2]. Водночас професійні спортсмени укладають строкові трудові договори (контракти), що впливає з положень ч. 3 ст. 38 Закону.

На погляд деяких науковців, праця спортсменів-професіоналів має бути забезпечена за допомогою цивільно-правового регулювання. Так, М. Ткалич вважає, що в основі відносин між спортивним клубом та професійним спортсменом лежить не трудовий договір, а цивільно-правовий договір виконання робіт, відповідно до якого одна сторона (виконавець) зобов'язується виконувати тренувальну діяльність із метою набуття навичок, що дають змогу досягати високих результатів у спортивних змаганнях, а інша сторона (замовник) бере на себе обов'язок оплатити ці роботи за отримання права користування досягнутими спортсменами результатами. Таким чином, відносини контракування у спорті потребують регулювання інструментами цивільного права [3, с. 332].

Водночас в окремих наукових працях обґрунтовується інша позиція щодо регулювання праці спортсменів-професіоналів. Так, О. Шевченко вважає, що трудові відносини професійного спортсмена мають регулюватися нормами трудового права і спеціальним законом про професійний спорт, який врегулює весь комплекс взаємовідносин держави та учасників професійного спорту. Особливий характер праці професійного спортсмена об'єктивно потребує спеціального правового регулювання відносин, які виникають, що можливо в рамках диференціації трудового законодавства [4, с. 6].

У деяких працях пропонується вирішити спір щодо правової природи спортивного контракту шляхом звернення до статутних та регламентних документів спортивних організацій та об'єднань, в яких визначається поняття «спортивний контракт». Так, згідно з Регламентом Всеукраїнських змагань із футболу серед команд клубів Об'єднання професіональних футбольних клубів України «Прем'єр-Ліга» сезону 2013/2014 рр. під контрактом варто розуміти форму трудової угоди між футбольним клубом та його працівником з усіма додатками, змінами і доповненнями, укладену відповідно до законодав-

ства України та Регламенту ФФУ стосовно статусу і трансферу футболістів та інших документів ПЛ, ФФУ, ФІФА та УЄФА [5].

На наш погляд, більш слушною є позиція тих науковців, які вважають за необхідне регулювати працю спортсменів-професіоналів саме засобами трудового права. Адже, як зазначає М. Козіна, професійний спорт як діяльність, що є роботою певного виду, виконується систематично, має певну мету (участь у змаганнях), здійснюється коштом роботодавця та з підляганням установленим ним правилам «трудоного розпорядку» (збори, тренування, розпорядок дня, заборона вживати алкогольні напої тощо), за неї спортсмен отримує грошову винагороду, зумовлену укладеним трудовим договором, – є найманою працею зі своєю специфікою, що зумовлена особливостями здійснюваної діяльності. Тому професійний спорт як наймана праця, є предметом трудового права, а отже, суспільні відносини, що виникають у процесі використання здібностей спортсменів до участі у змаганнях, мають бути об'єктом регулювання норм трудового законодавства [6, с. 428].

Однак недоліком трудового законодавства України є, на наш погляд, відсутність у ньому послідовно та системно викладених положень щодо регулювання праці спортсменів-професіоналів. На такій самій проблемі, але вже в трудовому законодавстві Російської Федерації, акцентує О. Шевченко. Науковець зазначає, що у Трудовому кодексі Російської Федерації, на жаль, немає окремих статей, спеціально присвячених регулюванню трудових відносин професійних спортсменів. Разом із тим у зазначеному Кодексі, на відміну від раніше чинного КЗпП РФ 1971 р., певною мірою знайшли своє відображення питання, пов'язані з особливостями правового регулювання робочого часу і часу відпочинку, а також оплати праці цих осіб [4, с. 12].

Варто зазначити, що у проекті Трудового кодексу України, який розміщено на офіційному сайті Міністерства соціальної політики України з метою громадського обговорення, відсутні окремі статті, призначені власне для регулювання праці спортсменів-професіоналів. Враховуючи той факт, що професійний спортсмен, на відміну від інших працівників, виконує досить специфічні трудові функції, наш погляд, доцільно було б передбачити особливості правового регулювання праці професійних спортсменів у межах окремого розділу (глави) Трудового кодексу України.

Важливе значення в регламентації трудових відносин, що виникають між роботодавцем та спортсменом-професіоналом, відіграє трудовий договір (контракт). Згідно з ч. 3 ст. 38 Закону спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів [1]. Отже, набуття спортсменом статусу професіонала пов'язується моментом укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, якими, насамперед, можуть виступати спортивні клуби. Наприклад, згідно з п. 4

ст. 4 Регламенту Федерації футболу України, зі статусу і трансферу футболістів (далі – Регламент) футболіст отримує статус професіонала і відповідні права та обов'язки з моменту укладення контракту з професіональним клубом із метою участі у змаганнях [7]. А згідно з п. 2 ст. 8 Регламенту, контракт визначає умови трудових відносин між клубом і футболістом. Таким чином, саме контракт, який, згідно з ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України, вважається особливою формою трудового договору [2], є підставою для виникнення трудових відносин. Із моменту укладення контракту футболіст набуває статусу найманого працівника, на якого поширюється законодавство про працю.

Варто зазначити, що контрактна форма трудового договору регулювання праці спортсменів не обмежується лише таким видом спорту, як футбол, а використовується загалом у спорті вищих досягнень. Для прикладу можна навести п. 1.2. Контракту з працівником штатної команди національних збірних команд України, в якому зазначається, що цей контракт є строковим трудовим договором.

Враховуючи надзвичайно важливу роль у регулюванні праці спортсменів-професіоналів трудових договорів (контрактів), уявляється доцільним приділити більше уваги правовій характеристиці даного інструмента взаємовідносин між роботодавцем та спортсменом.

Згідно з ч. 3 ст. 21 КЗпП, контракт визначається як особлива форма трудового договору, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (зокрема матеріальна), умови матеріального забезпечення й організації праці працівника, умови розірвання договору, зокрема дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін [2]. Як кожне складне явище, контракт являє собою єдність форми та змісту. Згідно зі ст. 24 КЗпП, контракт обов'язково укладається в письмовій формі [2]. Також лише у письмовій формі можуть бути внесені зміни до контракту.

Зміст трудового договору (контракту) становлять умови, якими визначаються права та обов'язки його сторін. Положення нормативних актів деяких спортивних організацій вимагають дотримання обов'язкових вимог щодо змісту контракту. Так, згідно з п. 2 ст. 8 Регламенту, контракт має обов'язково відповідати «Мінімальним вимогам до стандартного контракту футболіста-професіонала, визначеним угодою між УЄФА, ЄПФЛ, АСК і Європейського дивізіону ФІФПро від 19 квітня 2012 р.», містити положення типової форми контракту та чітку фіксовану суму заробітної плати [7].

Загалом основними обов'язками спортсмена-професіонала є участь у тренувальному процесі та змаганнях. Обов'язки професійного спортсмена деталізуються в контракті та можуть полягати у такому:

- спільно з тренерами планувати тренувальні та змагальні завдання згідно з індивідуальним планом підготовки;

- під час навчально-тренувальних зборів і змагань дотримуватись розпорядку дня, загального та індивідуального режиму тренувань і відпочинку;

- брати участь у навчально-тренувальних зборах і спортивних змаганнях. Необхідно зазначити, що контрактом може бути передбачено зобов'язання спортсмена-професіонала щодо досягнення конкретних результатів на певних змаганнях. Дане положення деталізується шляхом вказівки на найменування змагань, року їх проведення, а також спортивних результатів (знаходять своє вираження в метрах, секундах тощо, або посиланням на зайняті місця в змаганнях);

- турбуватися про стан свого здоров'я, особисту гігієну, дотримуватись правил техніки безпеки;

- у випадку одержання травм чи захворювання ретельно дотримуватись режиму лікування та реабілітації, не займатись самолікуванням і використовувати медичні препарати лише з дозволу лікаря з виду спорту;

- знати і дотримуватись законодавства України, антидопінгового законодавства, положень міжнародних нормативних актів у сфері спорту, статутів міжнародної та національної спортивних федерацій, регламентів ліги/асоціації чи організації, що проводить змагання, а також правил змагань із виду спорту;

- нести персональну відповідальність за порушення вимог Всесвітнього антидопінгового агентства стосовно вживання заборонених фармакологічних препаратів та застосування заборонених методів відновлення та лікування;

- у період участі в офіційних спортивних змаганнях використовувати спортивну форму (екіпірування) спортивного клубу (організації);

- дбайливо ставитися до спортивних споруд, спортивного обладнання, спортивного інвентарю та спортивної форми і нести в установленому порядку матеріальну відповідальність у разі завдання шкоди. У встановлені законодавством строки звітувати за надані в користування обладнання, інвентар та спортивну форму та ін.

Основними обов'язками роботодавця (як роботодавці можуть виступати відповідні суб'єкти сфери фізичної культури і спорту) є забезпечення умов праці спортсмена-професіонала, передбачені законодавством, колективним договором та трудовим договором (контрактом), а також виплата заробітної плати.

Забезпечення умов праці спортсмена-професіонала включає проведення учбово-тренувального процесу під керівництвом кваліфікованих спеціалістів (тренерів) у приміщеннях, на майданчиках та на базах, що обладнані належним спортивним спорядженням і устаткуванням для проведення в безпечних умовах ефективного підготовки, забезпечення якісним спортивним екіпіруванням, клубним одягом установленого зразка, проживанням і якісним харчуванням в період проведення навчально-тренувальних занять і участі у змаганнях.

Виплата заробітної плати здійснюється відповідно до затверджених в установленому порядку умов оплати праці спортсмена. У випадку, якщо роботодавцем виступає суб'єкт сфери фізичної культури і спорту, що фінансується коштом державного чи місцевого бюджетів, умови оплати праці спортсмена

визначаються нормами чинного законодавства. До законодавства, що містить норми оплати праці професійних спортсменів, варто віднести постанову Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери»; янаказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 4 серпня 2006 р. № 2681 «Про затвердження Порядку преміювання працівників штатних збірних команд України»; Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 4 серпня 2006 р. № 2680 «Про затвердження Порядку преміювання окремих категорій спортсменів-інструкторів штатних збірних команд України» та ін. Якщо ж роботодавцями виступають суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, що фінансуються коштом приватних джерел (наприклад, професійні футбольні клуби), оплата праці професійних спортсменів встановлюється не тільки централізованими актами трудового законодавства, але й колективними договорами, угодами, локальними нормативними актами спортивної організації (команди, клубу) [8, с. 61].

Крім забезпечення необхідних умов праці та виплати заробітної плати на роботодавців – суб'єктів сфери фізичної культури і спорту – покладаються, як правило, такі обов'язки:

- дотримуватися законодавства України про працю і правил охорони праці;
- відшкодовувати спортсмену-професіоналу видатки на відрядження (проїзд, проживання в готелі, харчування та інші витрати в період відрядження);
- забезпечити страхування життя спортсмена-професіонала, страхування на період тимчасової непрацездатності та медичне страхування відповідно до чинного законодавства України;
- організувати медичне забезпечення підготовки професійного спортсмена, а також діагностику, лікування, забезпечення медикаментами й вітамінами та нести витрати на лікування (зокрема на операцію).

На роботодавців-суб'єктів сфери фізичної культури і спорту можуть бути покладені й інші обов'язки, визначені трудовим договором (контрактом).

Водночас на практиці часто спостерігається невиконання сторонами умов трудового договору (контракту). У ролі їх порушників дедалі частіше виступають роботодавці, що зумовлено низкою факторів, зокрема й погіршенням економічної ситуації в країні. Через це трапляється невиконання заробітної плати, необґрунтоване дострокове розірвання договору (контракту) з ініціативи роботодавця, відмова нести витрати на лікування спортсмена та ін.

Безумовно, для захисту порушених прав спортсмена, як і будь-якого іншого громадянина, існують правоохоронні органи, судова система, що спираються на можливість широкого застосування заходів державного примусу. Також існують і інші, суто галузеві органи, як-то: спортивні арбітражні суди різного рівня, органи вирішення спорів, що створюються при спортивних федераціях, а також інші специфічні органи. Однак ефективність здійснюваного ними захисту визначається не тільки можливістю створення несприятливих наслідків для порушників, але й оперативністю реагування, а також максимальною наближеністю, залученістю й обізнаністю в проблемах спортсменів [9, с. 64]. Тому дедалі активнішу підтримку отримує ідея про необхідність об'єднання спортсменів-професіоналів у профспілкові організації, метою діяльності яких, згідно із Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», є здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Досвід багатьох країн (Англії, США, Італії, Франції та ін.) показав ефективність діяльності профспілкових організацій, які здатні використовувати різні засоби з метою захисту прав спортсменів (зокрема як крайній захід – страйк).

Висновки. На підставі проведеного дослідження встановлено, що регулювання праці професійних спортсменів в Україні здійснюється як на нормативному, так і на договірному рівнях. Проте нормативне регулювання праці спортсменів-професіоналів не відзначається системністю та послідовністю викладених положень. На наш погляд, його подальше вдосконалення можливе на підставі систематизації норм, що регулюють працю професійних спортсменів, зокрема шляхом закріплення таких норм у новому Трудовому кодексі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.
2. Кодекс законів про працю : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50.
3. Ткалич М. Правова природа та особливості укладання контракту про спортивну діяльність / М. Ткалич // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 51. – С. 326–333.
4. Шевченко О. Особенности правового регулирования труда профессиональных спортсменов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О. Шевченко. – М. : РГБ, 2005. – 162 с.
5. Проблемні питання правового регулювання професійного спорту / М. Попичев, О. Шаповалова, В. Маслов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.knutd.com.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Maslov2015060527.pdf.
6. Козіна М. Професійна діяльність спортсменів як об'єкт правового регулювання нормами трудового законодавства / М. Козіна // Публічне право. – 2012. – № 4. – С. 424–429.
7. Регламент Федерації футболу України зі статусу і трансферу футболістів : Прийнятий Виконавчим комітетом ФФУ від 03 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ffu.org.ua/files/ndocs_602.pdf
8. Полянський А. Щодо визначення правового регулювання у сфері професійного спорту / А. Полянський // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди «Право». – 2014. – Випуск 21. – С. 59–64.
9. Клейменова М. Спортивные профсоюзы в РФ: анализ проблемы / М. Клейменова, Т. Бородулина // Біологічний вісник МДПУ. – 2015. – №1а. – С. 63–80.